

ÜLESTÕUSMISAJA IV PÜHAPÄEV AD 2020

Js 54:7–10 (2Kr 4:16–18; Jh 17:11–17)

7 Ma jätsin su maha üürikeseks hetkeks, aga ma kogun sind suure halastusega.

8 Ülevoolavas vihas peitsin ma oma palge silmapilguks su eest, aga ma halastan su peale igavese heldusega, ütleb ISSAND, su lunastaja.

9 Sest see on mul nagu Noa päevil, kui ma vandusin, et Noa veed enam ei ujuta maad: nõnda ma vannun, et ma ei ole sinule vihane ega sõitle sind.

10 Mäed liiguvad ja künkad kõiguvad küll, aga minu heldus ei liigu su juurest ja minu rahuseadus ei kõigu, ütleb ISSAND, su halastaja.

Sissejuhatus

Prohvet Jesaja tegutses Juuda kuningate Ussija, Jootami, Aahase ja Hiskija ajal (Js 1:1), s.t 8. sajandi teisel poolel (umbkaudu ajavahemikus 740–686) enne Kristuse sündi. Tegemist oli Assüüria impeeriumi tõusuajaga, mille tulemusena aastal 722/721 hävitati Iisraeli kuningriik ning aastal 701 allutati ka Juuda kuningriik Assüüria ülemvõimule. Jesaja näeb selle keskse põhjusena Iisraeli taganemist Jumalast, mille tulemuseks ongi jumaliku karistusena Jumala rahvast tabav häving välisvaenlaste käe läbi. Jumala eesmärgiks ei ole oma rahvast lõplikult hävitada, vaid teda karistuse abil puhastada, uuendada ja taas üles ehitada.

20. sajandi kriitiline piibliteadus on olnud üsna ühel meelel prohvet Jesaja raamatu jagamisel kolmeks erinevasse ajastusse kuuluvaks osaks: peatükid 1–33 – Proto-Jesaja; peatükid 40–55 – Deutero-Jesaja; peatükid 56–66 – Trito-Jesaja. Ajaliselt paigutuks neist esimene ajaloolise prohvet Jesaja tegutsemisaega, teine Paabeli vangipõlve perioodi (6. sajandi esimene pool ja keskpaik eKr) ning kolmas vahetult eksiilist naasmise järel (6. sajandi teine pool eKr).

Jättes kõrvale arutelu Jesaja raamatu (ja selle võimalike osade) autorluse üle¹ on selge, et mitte ainult alates 40. peatükist, vaid ka varasemates peatükkides sisalduvaid ettekuulutusi Iisraeli päästmise ja Jeruusalemma taastamise kohta on igati asjakohane seostada Paabeli vangipõlvest tagasipöördumise ajaga.

Eriti alates Jesaja raamatu 40. peatükist lisandub päästekuulutusele universaalne mõõde. Jumal on kogu loodu Jumal ja Looja ning kõik liha on Tema ees justkui rohi, mis kuivab ja kaob. Nagu Tema käsule alluvad kõik rahvad (nendena, keda karistatakse ning kelle kaudu Jumal ise oma rahvast karistab), nii on Tema päästegi mõeldud

¹ Sest miks peaks olema võimatu uskuda, et 8. sajandil eKr elanud prohvet oleks võinud kuulutada ette kakssada aastat hiljem toimunut?

viimselt kõigile rahvastele kuni ilmamaa ääreni. Eeskätt on prohveti sõnum mõeldud siiski julgustuse ja troostina Jumala oma armastatud Siionile, s.t Iisraeli rahvale.

Nn Deutero-Jesaja raamatu (Js 40–55) oluliseks osaks on Issanda [kannatava] sulase (עבד יהוה) laulud Js 42:1–4; 49:1–6; 50:4–10 ja 52:13–53:12.² Esimene neist lauludest kõneleb Issanda sulase valimisest, kutsumisest ja missioonist: «Ma olen pannud oma Vaimu tema peale, tema toob rahvaile õiguse... ma kaitsen sind ja panen sinu rahvale lepinguks, paganaile valguseks, avama pimedate silmi, vabastama vange vangistusest, pimeduses istujaid vangikojast.» (Js 42:1.6–7)

Issanda sulase valimisest ja kutsumisest kõneleb ka teine laul, ent erinevalt esimesest pigem sulase enda seisukohalt: «Issand on mind kutsunud emaihus, alates mu emaüast on Ta nimetanud mu nime.» (Js 49:1) Talle antud ülesandena näeb Issanda sulane nii Iisraeli kogumist ja taastamist kui ka Issanda valguse ja pääste viimist paganaile kuni ilmamaa ääreni.

Kolmas ja neljas laul keskenduvad suurel määral Issanda sulase asendavaile ja lunastavaile kannatustele, mis ühelt poolt on tingitud sellest, et tema sõnumit ei taheta kuulda, teisalt aga on justnimelt selleks vahendiks, mille kaudu Jumal nii oma rahvale kui paganaile oma pääste kingib: «Ent tõeliselt võttis ta enese peale meie haigused ja kandis meie valusid. Meie aga pidasime teda vigaseks, Jumalast nuhelduks ja vaevatuks.» (Js 53:4)

Küsimusele, keda Issanda [kannatava] sulase all mõista, võib vastata erinevalt, ja küllap kõik vastused on teatud määral õiged: see võib olla nii kõnelev prohvet ise, mõni teine prohvet või keegi, kellel on oluline roll Iisraeli rahva käekäigu kujundamisel, või kogu Iisrael. Kristliku arusaama kohaselt on tegemist ettekuulutustega Messiast, kes nii oma kuulutuse kui eriti oma kannatuste ja surmaga täidab Jumala valitud rahvale antud tötused ning toob lunastuse kogu maailmale. Seda arusaama kinnitab Kristus ise, omistades endale nii Js 42 kui Js 61 Issanda sulase või Võitu kohta öeldu, rääkimata rohketest Uue Testamendi viidetest kannatava sulase neljandale laulule Js 52:13–53:12.

Jesaja raamatu 54. ja 55. peatükk näivad olevat otseseks jätkuks või vastuseks neljandale Issanda kannatava sulase laulule 53. peatükis – eriti juhul, kui mõistame kannatava sulasena Iisraeli või kitsamalt Jeruusalemma (Siionit). Issanda üürikesele vihale ja sellest tulenevale vaid silmapilguna kestvale karistusele järgnevad igavene halastus ja heldus, Jeruusalemma taastamine senisest võrreldamatult säravamas kirkuses ning Issanda kaitse kõikide eest, kes iial Tema rahvale kallale võiksid kippuda. Tõsi, siinkohal jääb vastuseta küsimus, kuidas tõlgendada Issanda sulase asendavat kannatamist ja surma, mida 53. peatükis on väga selgelt rõhutatud.

² Mõned uurijad lisavad viiendana nn Trito-Jesaja raamatusse (Js 56–66) kuuluva Js 61:1–3.

Keelelisi märkuseid

Jätsin su maha – עֲזַבְתִּיךָ – sõna עֲזַב tähendab «[kõidikuid] valla laskma», «minna laskma», «maha jätma», «hülgama», «[hooletusse või saatuse hooleks] jätma».

Üürikeseks – קָטַן – sõna קָטַן tähendab «väike», «tähtsusetu», «noor[em]». Selle sõna juures võib olla ka teatav põlguse- või üleoleva suhtumise varjund, kuna see tuleneb põlgust või tülgastust väljendavast verbist קָוַט³.

Hetkeks⁴ – בְּרִגְעָה – sõna רָגַע tähendab «silmapilk», «[väga lühike] hetk». Originaalis kasutatakse sama sõna nii siin kui ka järgnevas salmis, kus see on ka 1997. aasta redaktsioonis eesti keelde tõlgitud kui «silmapilk».

Kogun sind – אָקֻמְךָ – sõna קָבַץ tähendab eeskätt «[pihku] koguma/korjama», sellest tulenevalt ka «kokku koguma».

Halastusega – וּבְרַחֲמִים – sõna רַחַם tuleneb hella (ja hellitavat) armastust ning sellest tulenevat kaastunnet tähistavast verbist רָחַם ning selle tähenduseks on nii «halastus» kui ka «emaüsa».

Ülevoolavas – בְּשֹׁפָר – sõna שָׁפַר esineb Vanas Testamendis ainult siin ning tähendab «üleujutus», «vihmavaling», «ülekastmine», «vetevool». Kuigi selle aluseks olevat verbi שָׁפַר ei kasutata 1. Moosese raamatus suure veeuputuse kirjeldamisel, võib prohvet järgnevat salmi arvestades siinkohal siiski sedagi silmas pidada.⁵

Peitsin...igavese – הִסְתַּרְתִּי...עוֹלָם – siin võib olla tegemist teatava sõnademänguga, kuna sõna עוֹלָם – «igavene» – tuleneb verbist עָלַם – «peitma», «varjama», «salajas hoidma» ning tähistab mitte ainult igavikku, vaid ka kauget, tundmatut, varjul olevat tulevikku.⁶

Heldusega – וּבְחֻזֶק – sõna חֻזַק tähendab «headus», «heatahtlikkus», «heldus», ka «ustavus» ja «armastus».

Issand – originaalis kasutatakse siin sõna «Issand» asemel Jumala nime יְהוָה .

³ Vrd nt Ps 95:10: אָרְבַּעִים שָׁנָה אָקוּט בְּדוֹר – «Nelikümmend aastat oli mul tülgastust sellest rahvapõlvest.»

⁴ Varasemates eestikeelsetes piiblitõlgetes on siin nagu ka järgnevas salmis kasutatud sõna «silmapilk» («silmapilkamise aeg»).

⁵ Või on selle haruldase sõnavaliku puhul tegemist pelgalt heebrea keeles kõlalisele sarnasusele suunatud sõnademänguga: בְּשֹׁפָר קָצַף («ülevoolavas vihas»).

⁶ Tõsi, Jumala palge peitmisest kõneldes kasutatakse samuti peitmist ja varjamist tähistavat verbi סָתַר .

Su Lunastaja – גָּאַלַךְ – sõna גָּאַלַךְ tähendab «vabaks ostma», «välja ostma», «tagasi ostma», «lunastama», ülekantult ka «vabastama», «päästma».⁷

Sest see on mul nagu Noa päevil – כִּי־מִי נֶחַ – viimased eestikeelsed tõlked ei järgi siin mitte masoreetilist teksti, vaid näiteks Qumrani käsikirjades esinevat lugemisviisi כִּי־מִי נֶחַ, mille eeliseks oleks selle vastavus Uues Testamendis kasutatud väljenditega «Noa päevad» (Mt 24:37) ja «Noa päevil» (Lk 17:26). Masoreetilises tekstis ei seisa siin mitte sõna יוֹם – «päev» –, vaid sõna מַיִם – «vesi» – lühendatud vorm מִי⁸. Niisiis võiks tõlkida ka (nagu varasemates eestikeelsed piibliväljaannetes) «Sest see on mul nagu Noa vetega...»

Ei ujuta – מַעְבַּר – sõna עָבַר tähendab «läbi minema», «üle (näiteks üle jõe) minema», «[üle kallaste] tõusma». Võiksime tõlkida ka «Noa veed ei käi enam üle maa».⁹

Liiguvad – יָמוּשוּ – sõna מוּשַׁח tähendab «lahkuma», «ära minema», ka «ära võtma», «eemaldama».

Kõiguvad – תִּמְוֹטָה – sõna מוּטַח tähendab «vabisema», «värise», «kõikuma», ka «vääratama», «libastuma» ja «lihkuma».

Ja minu rahuseadus – וּבְרִית שְׁלוֹמִי – sõna בְּרִית tähistab õigupoolest kas inimeste omavahelist või inimeste ja Jumala vahel sõlmitud lepingut. Seda sõna on Jumala [kannatavast] sulasest kõneldes kasutatud näiteks Js 42:6 ja Js 49:8. Ka Jumala lepingut Noaga tähistatakse sama sõnaga.¹⁰ Sõna שְׁלָם tähendus on märksa laiem kui üksnes «rahu» – see tähistab ka terviklikkust, tervist, heaolu, kindlustunnet, head läbisaamist, üksmeelt, kooskõla.

Sisuline analüüs

Nagu sissejuhatuse lõpul märgitud, näivad Jesaja raamatu 54. peatüki imelised tulevikutõotused olevat otseseks järjeks või vastuseks eelnevas peatükis kirjeldatud Jumala sulase kannatustele. Siiski tasub vaadata veidi ettepoole, nimelt Js 49:14 kurdab Siion: «Issand on mu maha jätnud, Jumal on mu unustanud.» Sellele kaebusele järgnevad koheselt vastusena mitmed tõotused, kuid otsene seos on ka 54. peatükiga,

⁷ Abielu võrdpildi kontekstis, nagu siin, tasub meenutada ka Ruti ja Boase lugu (vrd Rt 4:14 jm).

⁸ Nagu ka nt 1Ms 7:7.10; 9:11.

⁹ On huvitav, et veeuputuse loos ei kasutata seda verbi kordagi vee kohta, küll aga 1Ms 8:1, kus Jumal laseb tuulel (või Vaimul? – רוח) üle maa puhuda, et hävitav uputusvesi võiks alaneda.

¹⁰ 1Ms 6:18 on ühtlasi esimene koht, kus see sõna Vanas Testamendis esineb.

eriti alates 7. salmist, kus kõlavad sõnad: «Ma jätsin su maha üürikeseks hetkeks, aga ma kogun sind suure halastusega.»

Js 53:11 Jumala kannatava sulase kohta (kelles kristlik usk näeb inimkonna eest surnud ja surnuist ülestõusmisega surma võitnud Messiat) antud töötusele «Pärast oma hingevaeva saab ta näha valgust ja rahuldust tunda; oma tarkusega teeb mu õiglane sulane paljusid õigeks, sest ta kannab nende patusüüd.» järgneb Js 54:1 kutse «Hõiska, sigimatu, kes pole sünnitanud, rökata rõõmust ja ilutse, kes pole olnud lapsevaevas! Sest vallalisel saab olema rohkem lapsi kui abielunaisel, ütleb Issand.»

Js 54:7–10 ongi kõige parem mõista abielulepingu uuendamise (ja selle eelduseks oleva abikaasade omavahelise lepitamise) võrdpildi abil.

Siionit võrreldakse abielunaisega, kes ei pea enam piinlikkust tundma ega häbenema (ei oma patte ega viljatust), vaid võib olla julge ja rõõmustada, kuna tema mees – kelleks on Jumal ise – kutsub teda tagasi, sest kas Ta saakski põlata oma noorpõlve armastust (vrd Js 54:4–6).

Hoolimata sellest, et Tema naine on Talle korduvalt truudust murdnud, eeskätt ebajumalate järele joostes, aga ka Tema Seadusest üle astudes, ei ole Issand temast loobunud ega ennast temast kunagi lahutanud. Isegi kui näib, et Jumal on oma rahva hüljanud, on Ta tegelikult oma palge vaid üürikeseks silmapilguks tema eest peitnud – mitte niivõrd selleks, et teda karistada, vaid pigem selleks, et panna teda ennast taas otsima. Seda enam, et Iisraeli tabanud hävingu tegelikuks põhjuseks ei ole mitte see, et Jumal on oma palge oma rahvalt ära pööranud, vaid et Jumala rahvas on oma palge ja kogu elu oma Jumalast ära pööranud.

Kui prohvet võrdleb Jumala «ülevoolavat» viha «Noa vetega», siis on siingi ähvarduse asemel tegemist hoopis julgustusega, sest veeuputusele järgnes Jumala leping Noaga, ning samasugust igavest helduse, halastuse ja rahulepingut töötab Issand oma rahvale nüüdki.

Jumala töötused ja Tema leping on kindlamad ja püsivamad kui mäed ja künkad – ning isegi kui need kõiguksid, variseksid, paigast liiguksid, jääb Issand oma lepingule ja töotustele alati ustavaks.

Kristlased teavad, et need töötused on täitunud Kristuses ning rajanevad Tema kannatustes, ristiohvril ja ülestõusmises avalikuks saanud Jumala armul: «Teda haavati meie üleastumiste pärast, löödi meie süütegude tõttu. Karistus oli Tema peal, et meil oleks rahu, ja Tema vermete läbi on meile tervis tulnud.» (Js 53:5) Temas on Jumal oma rahulepingu, oma abielutruuduse lepingu kogu inimkonnaga taastanud ja uuendanud.

Jutluseks

Ülestõusmisaja neljas pühapäev kannab ladinakeelset nime *Jubilate* – «Hõisake». Nime aluseks on pühapäeva missa vanakiriklik algussalm Ps 66:1–2: «Hõisake Jumalale, kõik ilmamaa, halleluuja. Ülistage mängides Tema nime au, halleluuja. Andke Temale au ja kiitust, halleluuja, halleluuja, halleluuja.»

Pühapäeva vanakiriklikuks Evangeeliumiks (Jh 16:16–22) on Jeesuse julgustavad hüvastijätusõnad jüngritele õhtul enne kannatamist ja surma, mis algavad töötusega: «Veel pisut aega, ja te ei näe mind enam, ja taas pisut aega, ja te näete mind jälle.» EELK lugemiskava järgi loetakse seda Evangeeliumi esimesel lugemisaastal, teiseks lugemisaastaks on antud aga lõik Jeesuse ülempreesterlikust palvest (Jh 17:11–17), milles Issand usaldab oma jüngrid Isa kätte, paludes, et Isa mitte ei võtaks neid maailmast ära, vaid hoiaks neid kurja eest ja pühitseks neid oma sõna tões.

2. lugemisaasta Epistlikuks on kas 1Pt 1:3–9 või 2Kr 4:16–18. Nii Vana Testamendi lugemise kui Evangeeliumi kontekstis näib esimene olevat sobivam, kuna see kõneleb kristlastele Jumala halastuse ja Jeesuse ülestõusmise läbi kingitud elavast lootusest, mis julgustab uskuma praeguse aja katsumustest hoolimata ning kutsub olema valmis võtma vastu usu eesmärgi – oma hingede päästet.

Vana Testamendi lugemise käsitlemisel võib keskenduda ühelt poolt Kristuse kannatustele – iseäranis neile kui asendavatele kannatustele meie eest: Tema on võtnud enda peale nii meie lahutatuse Jumalast kui ka põlatuse [teiste] inimeste poolt (vrd Js 53), Tema on kandnud Jumala õiglast viha meie eest, Tema läbi on meile tulnud Jumala lepitav pääste.

Teisalt tuleb Vana Testamendi lugemine meile kui Jumala [uuele] rahvale, Issanda mõrsjale, Tema armastatud naisele meelde jätkuvat hoiatavat tõsiasja, et oleme patused ning sugugi mitte paremad oma Issandale korduvalt truudust murdnud Siioni tütredest. Meie ja kogu inimkonna üha ja üha korduvad patud on väärt nii seda, et Jumal oma palge meie eest peidaks ja meid karistaks, kui võib-olla ka seda, et «Noa veed» taas kord üle kogu ilmamaa käiksid, et kaotada patt ja ülekohus ning teha võimalikuks uue inimkonna algus, kes elab uues – kuigi kardetavasti, niipalju kui see meist sõltub, senisest mitte kuigi palju «igavesemas» – lepingus. Nagu Jeesuse kaasaegsed ei võtnud õppust ei veeuputuse ega Soodoma ja Gomorra hävitamise hoiatavast eeskujust (vrd Mt 10:15; 11:23–24; 2Pt 2), nii ei kipu sellest paraku õppust võtma meiegi...

Jumal on töotanud, et Ta ei hävita enam inimkonda. Selle asemel on Ta loovutanud oma ainusündinud Poja, et meid Tema vere läbi enesega lepitada ja Temas õigeks teha.

Jumala ustavus on kindlam kui mäed ja künkad – ning Tema heldus, armastav heldus ja halastus ei jäta meid Tema töötust mööda mitte iialgi. Jeesus on töötanud olla alati omade juures ning kinnitab ülestõusmisaja neljanda pühapäeva vanakiriklikus Evangeeliumis, et rõõmu, mille Ta omadele kingib, ei suuda keegi ära võtta (Jh 16:22). Oma ülempreesterlikus palves ütleb Issand: «Isa, ...ma hoidsin neid Sinu nimes, mille Sina andsid mulle, ja varjasin neid...» (Jh 17:12)

Jutluse võib üles ehitada näiteks järgmiste punktidenä:

1. Patune inimkond on Jumalale läbi ajaloo korduvalt selja pööranud – paraku ei paista siin jätkuvalt mingit lootust muutusele. Vana Testamendi Jumala rahva lugu on selle kõnekaks võrdpildiks – aga samal ajal ka julgustuseks, kuna Jumal ei ole oma rahvast kõigest hoolimata hüljanud.
2. Jumal on läkitanud inimkonna päästmiseks ja uuendamiseks oma ainusündinud Poja, kes on võtnud enda peale nii inimkonna jumalatuse tagajärjed kui ka sellesama inimkonna põlguse isegi omaenda Lunastaja suhtes. Kristus on kannud meie karistuse ja meid Jumalaga lepitanud. Temas on Jumala leping inimkonnaga taastatud ja uuendatud – ilma, et Ta oleks inimkonna nagu Noa päevil esmalt hävitanud, et seda pisukese hulga õigetega uuesti alustada.
3. Nagu Vana Testamendi Jumala rahvas, nii peame meiegi vähemalt aeg-ajalt kogema, et Jumal on meid justkui maha jätnud. Enamasti tähendab see, et oleme ise Jumala maha jätnud – oma truudusetuse ja patuga. Näeme seda mõnikord ka välistes katsumustes või seesmise ebakindluse ja kannatuste tõttu. Ühelgi juhul – isegi siis mitte, kui oleme selle tegelikult ära teeninud – ei pea me aga arvama, et Jumal ongi meid hüljanud. Kui ka mäed kohalt lahkuksid ja künkad maatasa valguksid – Jumala heldus ja halastav armastus ei lahku meist iialgi.